

Húsvéti szokások az egykori Debrecenben – kis összefoglaló

Horog Máté

szociálpedagógus, szociálpolitikus

Benita Gyermekvédelmi Szolgáltató, ifjúsági programvezető,
a City-Legends.Com alapítója, alkotója

Bevezető gondolatok

Az idei nagyböjti időszakban felkérést kaptunk az egyik debreceni hírportál újságírójától, miszerint szeretne velünk egy interjút készíteni a régi debreceni húsvéti szokásokról. Bár korábban összeállítottunk egy alternatív városjárást¹ a debreceniség és a cívis jelzők jelentéstartalmairól, kérdéseiről, rövid történeti áttekintéséről, amelyen ugyan részben érintettük az egykori cívis ünneplési szokásokat is (ezzel együtt a húsvéti ünnepkört), de akkor mégsem nyílt lehetőség mélyebb vizsgálódásra, az életmód ezen jellemzőinek pontosabb bemutatására. Debrecen története és lakóinak egykori szokásrendszere sok szempontól jól feltárt, így, amikor megkaptuk az interjúval kapcsolatos felkérést, először azt reméltük, könnyű dolgunk lesz, miszerint a témában készült korábban átfogó kutatás. Tévedtünk, hiszen egy jól tematizált, kifejezetten az alföldi, azon belül pedig a debreceni városi húsvéti szokásokról nem találtunk tanulmányt. Természetesen húsvét előtt gyakran jelennek meg különböző cikkek a témában², de csak részben érintik a helyi vonatkozású népszokásokat. Az interjú a kezdeti nehézségek ellenére elkészült³, ugyanakkor azt gondoltuk, hogy egy kis összefoglaló írásban mindenképpen leírjuk az általunk feltárt adatokat, annál is inkább, mert az interjúból annak időbeli korlátjai miatt sok érdekes információ kimaradt.

A húsvéti ünnepkör – a kapcsolódó magyar népszokások rövid áttekintése

Ahhoz, hogy a helyi hagyományokat kontextusba helyezhessük, feltétlenül át kell tekintenünk a húsvéti hagyományokkal kapcsolatos általános magyar népszokásokat, hiedelmeket.

¹ Alföldi „Cívis” Városjárás

<https://www.city-legends.com/index.php/hu/2014-04-25-16-06-09>

² L. az irodalomjegyzékben ajánlott néhány, a témában írt cikk linkjét.

³ Egyre kevesebben locsolkodnak húsvétkor <https://www.haon.hu/helyi-kozelet/2024/03/husvet-szokas-hagyomany-locsolkodas-horog-mate-podcast>

A húsvét a keresztyénség egyik legnagyobb ünnepe, e napon ünnepeljük Krisztus feltámadását (Magyar Néprajzi Lexikon é. n.). A húsvét közepe és lelke a keresztyén életnek (Molnár V. 2022).

A húsvét általános népi hagyományainak rövid összefoglalásaként álljon itt a Magyar Néprajzból (Magyar Néprajz é. n.) néhány adat, kiegészítve több szerző fontosabb megállapításaival. A húsvét mozgó ünnep, amelynek időpontját 325-ben a niceai zsinat a tavaszi napéjegyenlőséget (március 21.⁴) követő holdtölte utáni első vasárnapban állapította meg. A virágvasárnappal kezdődik a húsvéti ünnepkör, ezt követi a nagyhét, a húsvétvasárnap, a húsvéthétfő, záró napja a fehérvasárnap. A keresztyén egyházban viszont a húsvéti előkészület a negyven napos nagyböjttel indul (szokása a 7. századtól ered), amelynek nyitó napja a hamvazószerda (más néven böjtfogószerda, szárazszerda, aszalószerda stb.), amely elnevezés utal a hamvazás egyházi és laikus szokására, másrészt a böjt kezdetét jelzi. A mise után az elmúlt évi, virágvasárnapon szentelt barka hamuját a pap megszentelte és keresztet rajzolt a hívek homlokára. Ehhez a naphoz kötődik néhány népi hiedelem: aki hamvazkodik, annak nem fog fájni a feje; volt, ahol a legények egy vödör kormos vízzel, rossz meszelővel az útjukba kerülő lányokat „möghamvazták”, valamint megjelentek jelmezes, maszkos hamvazási játékok is. A nagyböjti időszak ötödik vasárnapjának a neve feketevasárnap (Barna 1979; Molnár V. 2022), egyes helyeken ekkor tették rendbe a sírokat, és meglátogatták a határkereszteket (Molnár V. 2022).

A virágvasárnapot megelőző hetet sokfelé virághétnek nevezték, és alkalmas időnek tartották a virágmagok vetésére a névmágia miatt.

A húsvéti ünnepkör ténylegesen a virágvasárnappal veszi kezdetét, amely Jézus Jeruzsálembé való bevonulásának emlékünnepe, és a húsvét előtti vasárnapra esik. A 7. század óta pálmát szenteltek ekkor, Magyarországon ezt váltotta ki a barka. Néhány népi szokás és hiedelem szintén kötődik ehhez a naphoz: a szentelt barkát felhasználták rontás ellen, gyógyításra, jóslásra, mennydörgés, villámlás elhárítására, fogyasztását javasolták torokfájás ellen, helyenként viszont nem volt szabad bevinni a házba; néhány településen jellegzetes leányszokások alakultak ki (kiszejárás, villőzés).

Az embert a környezete megtisztítására készíti a tavaszi megújulás, ez az alapja a nagyhéhoz kötődő praktikus, illetve mágikus cselekedeteknek. A nagyhét legjelesebb napjai nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat. Nagycsütörtökön (népi elnevezése zöldcsütörtök) megszűnt a harangozás, a szertartásra hívogatás nagyszombatig kerepeléssel történt (a gyerekek ekkor adományt gyűjtöttek), egyes helyeken ekkor történt a pilátusverés, a pilátuségetés is, a déli területeken a családok spenótot, fiatal csalánt főztek, hogy jó termés legyen.

⁴ Bár ez a dátum is mozgó: 2011 óta március 20-ra esik, 2048 után március 19-e lesz a napja.

Hagyományosan ezen a napon újították meg a papok a fogadalmukat és áldotta meg a püspök a különböző szentelményeket. A hagyomány a pénteki napot általában szerencsétlennek tartotta, nagypéntek pedig különösen az volt, ekkor a protestáns vallásúak sem ettek húst, ugyanakkor ezen a napon ajánlott volt a pálinkaivás, de a kenyérsütés tiltott volt, mert az ilyen kenyér kövé vált (tüzet egyébként sem szítottak, arra korábban évente egyszer, nagyszombaton volt alkalom). Ezen a napon tiltották az állattartással, földműveléssel kapcsolatos munkákat, de annak ellenkezőjére is találunk példát. Időjárásjósó napnak is tartották a nagypénteket, de az egészségvarázsló célzatú mosdás („holló ilyenkor mossa a fiát”) és a jószágfürösztés is sok helyen volt ismert. Érdeemes megemlíteni azt az Újszentmargitán lejegyzett hiedelmet, miszerint a halottak Minden-szentekkor búcsút járnak, de nagypénteken is, mert az Krisztus halálának napja. Nagyszombatra virradó éjszakához kötődik egy házasságjósó szokás: az egész napi böjt után a leány megfürdött, törölközés nélkül feküdt le, de a törölközőjét a párnája alá tette, s az a legény lesz majd a férje, aki álmában megtörli az arcát. Nagyszombaton volt a féregűzés, amely a húsvéti nagytakarítással, meszeléssel egészült ki. Az ősegyházban nagyszombat este kereszteltek, és a hívek körmenettel hozták a világ tudomására a feltámadás örömét.

A keresztyénségnél a vasárnap lesz a szent nap, mivel Krisztus ezen a napon támadt fel (korábban ez a szent nap és egyben a hét kezdete a zsidóságnál szombat volt) (Molnár V. 2022). Húsvétvasárnaphoz az alábbi hagyományok kötődnek. Virradatkor történt a határjárás, ezen a napon már nem főztek, a trágyát nem hordták ki az istállóból, nem söpörtek, nem varrtak, nem hajtott ki a csorda és nem fogtak be állatot sem. Húsvétvasárnap már megjelent a víz fontossága, a ma is ismert jellegzetes ételeket (húsvéti sonkát, kalácsot, tojást) fogyasztottak. A nagy ünnepekhez állandó étrend kapcsolódott, de természetesen vidékenként, vallási felekezetenként ez változott (Balassa – Ortutay 1979). Az ételeket megszenteltették a templomban, a görögkatolikusoknál ekkor volt a pászkaszentelés. Csíkszeredán több ezer hívő tömött sorokban várta a papot, hogy a húsvéti eledeleket megszentelje. A szentelt ételek maradékát gyakran a tűzbe vetették, de sokféle módon fel is használták.

Húsvéthétfőn (vízbevető, vízbehányó hétfő) történt a locsolkodás a lányos házaknál, aminek az alapja a víz tisztító, termékenységvarázsló erejébe vetett hit. Eredetére több legenda is kialakult: utal a keresztelésre, valamint a Jézus feltámadását hirdető jeruzsálemi asszonyokat locsolással akarták a zsidók vagy a katonák elhallgattatni (Magyar Néprajzi Lexikon é. n.).

Eredetileg a locsolás erőszakos formában történt a kútnál, a szagos vízzel, kölnivel való locsolás és a locsolóvers újabb keletű szokás, előbbi használata a két világháború között terjedt el általánosan. Alapvetően nem a köszöntő volt a locsolás lényege, hanem az öntözködés, ennek ellenére például a hajdúhadházi református húsvétköszöntők egész sorát jegyezték le. A locsolás után a locsoló-

kat sonkával, kocsonyával, kaláccsal, borral kínálták. Néhol a locsolás helyett a vesszőzés volt szokásban. Leginkább a Dunántúlon volt hagyománya, a Felvidéken pedig arra is volt példa, hogy a lányok korbácsolták meg a fiúkat (Magyar Néprajzi Lexikon é. n.). Húsvétvasárnaptól már újra lehetett táncolni, ekkor tartották a húsvéti bálokat. Hagyományosan hétfőre esett a napja (Magyar Néprajzi Lexikon é. n.).

Fontos még külön szólni a húsvéti ünnepkör szimbolikus jelentőségű tárgyáról, a húsvéti tojásról. A tojás ősi termékenységszimbólum, a feltámadás jelképe és már a 12. század óta szentelmény, a locsolásért adott szerelmi jutalom, de a keresztszülők is ezt adták ajándékba. A húsvéti tojások festésére korábban természetes anyagokat használtak (hagymalé, egyéb növények). A tojásdíszítés, tojáshímzés módja a viaszolás és a karcolás, de ismertek a savval írt és a patkolt tojások is. A díszítőmotívum lehet kerámia- és hímzéspinta utánzata, geometrikus dísz, életkép, felirat. A húsvéti tojások később főszereplői lettek különböző gyerekjátékoknak. Egyébként a húsvéti ajándékozásnak más tárgyi hagyományai is vannak (piros vagy sárga csizma). Az ajándékozó nyúl mint húsvéti jelkép, újabb, feltehetően német eredetű. A Magyar Néprajzi Lexikon (Magyar Néprajzi Lexikon é. n.) megemlíti, hogy a tojás díszítése és kultikus felhasználása alapvetően nem keresztyéni eredetű, használata elsősorban Európa keleti felén ismeretes, nyugatabbra, ahol él a hagyománya, általában egyszínűre festik. Hazánkban legkevésbé az Alföldön hímzik a tojást, sok helyen batikolják, a díszítőelemek egy része az ősrégészeti anyagban, az ókori kultúrák szimbólumaiban lelhető fel, más része reneszánsz eredetű. Elsősorban nők készítették, de a férfiak végezték a karcolást és patkolást. Egy időben feudális szolgáltatás volt a húsvéti tojás. A manapság elterjedt gyári készítésű csokoládé, műanyag húsvéti tojás előzménye az egykori húsvéti tojás-imitációk készítése, ajándékozása (a parasztságnál fából). Fogyasztásához a parasztságnál hiedelmek fűződtek: jótékony hatással bírt, héját mágikus tárgyként használták, a görögkeleti vallásúak sírokra tették (ezen egyház hatásterületén egyébként is hangsúlyosabb szerepe volt).

Húsvétkedden történt a visszalocsolás.

A húsvéti ünnepkör zárónapja a fehérvasárnap. Ezen a napon történt egyes helyeken a szertartásos barátságkötés szokása, a komálás, mátkálás.

Érdekességként még megemlítjük – annál is inkább, mert a temetőbe járás húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó szokásának Debrecenben is volt hagyománya, de erről később írunk –, Hajdúdorogon úgy tartották, hogy húsvéthétfő után egy héttel van a holtak húsvétja. Kimentek a hozzátartozók a temetőbe, vittek kalácsot, a pap által végzett szertartás után szétosztották a szegények, koldusok között. Viszont ez a szokás az 1970-es években itt már nem élt, ellenben Máriapócon igen. Itt viszont kalács helyett mézzel édesített aszalt szilva és főtt búza keverékét vitték magukkal, amelyet tenyérből elfogyasztottak. A hagyomány élt

egyébként még Pocsaj, Vértes, Bedő, Álmosd településeken, de távolabbi helyeken, más nemzetiségűeknél is, ezeken a területeken szintén kalácsot vittek magukkal az emberek a temetőbe (Kárpátalján, Galíciában, Békésben, magyarok, rutének körében). Egyébként a büdszentmihályi és a hajdúdorogi görögkatolikusok szerint egy évben öt halottak szombatja volt (ekkor a halottakért szólt a mise), ezek közül négy a nagyböjt idejére esett (Barna 1979).

A húsvéti ünnepkör – az egykori debreceni szokások áttekintése

Bevezetésként fontos megjegyezni – amint utaltunk rá nyitó gondolataink között –, hogy átfogó tanulmány eddig nem született a hagyományos húsvéti szokások és Debrecen kapcsolatáról, de korai adat is viszonylag kevés található a témában. Kálnási Árpád több művében közöl bővebben információkat az egykori húsvétkok menetéről, azonban, ahogy az egyik művének recenziója idézi magát a szerzőt, a cívisek szokásairól az időben visszamenőleg leginkább csak a 20. század elejéig kapunk információkat (Győri 2020).

1. Böjti, virágvasárnap és nagyheti szokások

A keresztyén egyház által hirdetett Megváltó, azaz Jézus Krisztus életének legfőbb mozzanatai – születése (karácsony), kereszthalála (nagyπέntek), feltámadása (húsvét) – a cívis társadalom ünnepi szokásait, hitvilágát is befolyásolták (Kálnási 2019).

A nagyböjt kezdőnapja, a hamvazószerdá fogalma ismert volt a városban, ehhez két rigmus is kötődik. „Hamvazó, hamvazó, engem itthon hagyó” – a lányok mondták, ha nem mentek férjhez farsang idején. Erre válaszként a legények a pártában maradt lányoknak azt mondták: „Hamvazó, hamvazó, lányokat otthon hagyó” (Kálnási 2005; Kálnási 2019). A böjti időszakban kezdődött a földdel való munka, amikor jöttek a tavaszi és a böjti szelek, közeledett a húsvét, és jól megszikkadt a föld. Erről egy református vallású, középbirtokos gazdálkodó, Bak Imre beszélt (Kálnási 1999). Tavasszal a gazda elvégezte az összes előkészítő munkát, így például a metszést, a permetezést, a szántást, a boronálást, a vetést, de a szarvasmarhákat is „kiverte” a legelőre (Kálnási 2019). Nagyböjt idejére esik Gergely-nap (március 12.), a debreceni néphit szerint az ekkor esett hónap mágikus ereje, szeplőeltávolító hatása van (Barna 1979).

A virágvasárnap ünnepéhez Debrecenben fellelhető hagyományos szokás a katolikus hívőkhöz kötődik: a szentelt barkát a tűzbe dobták (Barna 1979). A virágvasárnapot természetesen a református vallásúak is megtartották (Kálnási 2019).

A tavaszi megújulás, a böjt időszakának és a nagy hét elejének fontos eseménye volt a cívis tanyai parasztgazdaságokban a tisztálkodás, a rendcsinálás és a ház nagytakarítása, meszelése. Erre évente legalább egyszer – tavasszal, húsvét előtt – szántak időt, de volt, ahol ősszel, terménybetakarításkor is kimeszelték a

házat, különösen akkor, ha esetleg lakodalom, vagy más, fontos családi esemény is történt a háztartásban. A háziasszonyok vagy a család nőtagjai, illetve a cselédek végezték a munkát. A bútorokat kirakták az udvarra, letapasztották a meg rongálódott házrészeket, lemázolták a ház földjét, a ház falát is. Kisiparosok vagy háziiparosok által készített meszelőket használtak. Az eljárás egyben felfrissített és fertőtlenített. Fehér, tejszerűen híg oltott mésszel alulról fölfelé haladva meszeltek, majd pedig a fal alját sötétbarna, sötétszürke színű festékkel húzták el. Gyakorlat volt az is, hogy a mészbe kevés színező anyagot, kék színű festéket kevertek. Tudunk arról is, hogy a 19. század végén a meszelt falfelületeket pingálták, elsősorban vidékünkön a híres balmazújvárosi pingás asszonyok: ötletes és szép mintákkal díszítették a falakat, amelyhez összekötözött, régi harisnyából készült eszközöket használtak (Kálnási 2019).

Nagycsütörtökre a cívisek is az oltári szentség (úrvacsoraosztás) szerzésének napjaként tekintettek, amely alapvetően a nagycsütörtöki utolsó vacsorára emlékeztet. Régebben az egyház szigorúan megkövetelte tagjaitól az úrvacsoraosztáson való részvételt. A 18. századtól ennek a református gyülekezetekben a következő hagyományos alkalmi alakultak ki: nagyböjt első vasárnapja, húsvét első és második napja, pünkösd első és második napja, újkenyér, újbor, karácsony első és második napja. Az úrvacsoraosztás előtti hét a nagyhét, illetve bűnbánó hét (Kálnási 2019).

Amint az előző fejezetben írtuk, nagypénteken alapvetően tiltott volt a munka, de akadnak kivételek is. Vidékünk erre nagyon jó példa. Hajdúböszörményben, Debrecenben, Nádudvaron, Balmazújvárosban a századforduló körül nagypéntek volt a hagyományos ideje a farkalásnak, a herélésnek, a jószágok bélyegzésének, de például a Hortobágy vidékén elsősorban a lovakat fűrösztötték (Magyar Néprajz é. n.). Egy időben a bikaborjak herélése a cívis gazda számára jelentős esemény volt, böjti ételekkel, 1-2 kulacs borral felszerelve kiment a tanyájára. A herélés célja a háziállatok hímjeinek ivartalanítása során az alkalmatlan egyedek kizárása a tenyésztésből, a jószágok vérmérsékletének megváltoztatása. A juhok esetében elkötötték a heréket, a ménlovaknál kimetszették azokat, amely nagy szakértelmet igényelt a gazdától. A pásztorok a kivágott heréket tojással megsütve elfogyasztották. Ezen a napon kurtították meg a nösténybárányok farkát is. A herélt állat elnevezése megváltozik, és a rosszul herélt állatoknak is külön nevet adtak (komor ló, komor bika) (Kálnási 2019).

Nagypéntek volt az egyetlen olyan nap az évben, amikor hagyományosan a reformátusok is böjti ételeket⁵ fogyasztottak (Kálnási 2019; Barna 1979). A legszigorúbb formája az volt, hogy nagycsütörtök estétől nagypéntek estig, amíg az esthajnalcsillag nem jelent meg az égen, sem ételt, sem italt nem vettek magukhoz a böjtölők (Molnár 1985).

⁵ Az ünnepkörhöz kötődő ételekről még lentebb szólunk.

A cívisek társadalmában a halottakkal való kapcsolat alapvetően racionális elveken nyugodott. Általános elv volt, hogy „Holtnak holt, élőnek élő a társa”. Közeli hozzátartozó esetén egy évig gyászoltak, fél évig teljes gyászban, fél évig félgyászban. Az első fél évben külön megterítették a halott személynek, vígasságokon nem vettek részt. Ugyanakkor a gyászév után a férfiak, főleg, ha kiskorú gyermeket neveltek, újraházasodtak (nők ritkább esetben). Innentől kezdve a halottat nem nagyon emlegették, úgy tartották, hogy a sokáig tartó siratás nem hagyja a halottat nyugodni. A sírhoz „fütől való fát” állítottak, ha a fejfa kidőlt, a sírt benőtte a fű, az előbb-utóbb feledésbe merült. A cívisek ugyanakkor egy évben egyszer, nagypénteken kimentek a temetőbe (Balogh 1973).

A vallásosságnak egykor a cívis polgár életének szinte minden területén szabályozó szerepe volt. Viselkedési és erkölcsi normákkal szolgált, az egyéni élet fordulópontjain és egyéb válságokon ünnepélyes szertartásokkal segítette át a lelki élet gyakorlóját. Magukat a cívisek vallásos, istenfélő embereknek tartották (Kálnási 2019). A 19. század végétől azonban egyre ritkább az istentiszteleteken való részvétel a cívisek körében. Ugyanakkor a bűnbánati istentiszteleteken az adventi időszakban és nagypénteken az asszonyok, diákok mellett a sír felé ballagók is igencsak megjelentek, a „mégsem lehet tudni, ha nem használ, de nem is árt” elvet követve (Balogh 1973).

Debrecenben is ismert volt a rigmus „nagypénteken mossa holló a fiát” változatban, ezért a – nagyobb folyó nélküli városban, de mégis élő víznek minősülő – Kondorosra jártak le a környéken lakó lányok és asszonyok lemosni a szeplyőt az arcukról. Viszont általánosan elmondható, hogy nagy hagyománya volt a környéken a nagypénteken történő tisztálkodásnak, állatok fürösztésének (Barna 1979). Egy kedves nagypénteki hiedelem szerint a lányok mosakodjanak meg a fecskék felkelte előtt, a legközelebbi fűzfa alatt, aminek következtében olyan frissek lesznek, mint a fecske és a hajuk olyan nagy lesz, mint a fűzfa gyökere (Molnár 1985).

A Tiszántúli Református Egyházkerület gyülekezeteiben a 18. században, de tovább is élt – a tiltások ellenére – a nagypénteki passió szokása. Ekkor a passiót énekelték vagy prózában hallgatták, illetve előadták egy korábbi néphagyomány részeként a gyülekezetekben. Nagypénteken három Istentiszteletet tartottak, és alapvetően ez a nap a legnagyobb református ünnepként jelent meg a gyülekezetek életében (Molnár 1985).

2. Húsvétvasárnap és –hétfő

Néhány, az egyházi ünnepekhez kötődő, egykori cívis kifejezéssel nyitjuk a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó debreceni szokások bemutatását. Csonkahétnek nevezték az olyan hetet is, amelynek egy része ünnepre (karácsonyra, húsvétra, pünkösdre) esett. Ünnep szombatjának nevezték a karácsony, a húsvét, a pünkösd előtti napot. Az ünnepek hétfője, azaz egy kétnapos ünnep (esetünkben a

húsvét) második napja szerepel egy 20. század első évtizedéből származó elemi iskolás versben: Hétfő hetibe, kedd kedvibe, szerda szeribe, csütörtök csűribe, péntek pitvarába, szombat szobájába, vasárnap kétszer az Isten házába. A tojásírás (húsvéti) kifejezés ismert volt a városban (Kálnási 2005). Az öntözés kifejezést a húsvéti locsolkodásra használták (Kálnási 2019).

Népi megfigyelések is kötődnek Debrecenben a húsvéhoz. A „húsvéti, a húsvét körüli eső szűk esztendőre mutat”, illetve „Fekete karácsony, fehér húsvét”, azaz, amennyiben nincs hó karácsonykor, lesz majd húsvétkor (Kálnási 2005). Ismert volt még a „Hármas ünnep, hetes eső” kifejezés is: a hármas ünnepeket gyakran hosszú esőzés követi. Az állatokhoz kötődő megfigyeléshez tartozik, hogy például a szalonkahúzás a holdjárás függvénye, a húsvétot követő 5. vasárnap utáni hétfőn esedékes. Külön figyelmet érdemel a Holnapután kiskedden, bornyúnyúzó/báránynyúzó/birkanyúzó pénteken szólás, amelynek jelentése sohanapján, amely a húsvéhoz és a nagypéntekhez kötődik, és arra utal, hogy egykor a húsvét háromnapos ünnep volt (Kálnási 2019).

Az iskolában húsvétkor és karácsonykor a magaviseletet, a szorgalmat és az előmenetelt osztályozták, csak tanév végén kaptak a tantárgyakból érdemjegyet a tanulók. Egyébként a puritán vallásos nevelés része volt, hogy az egyházi énekeket, így a húsvéti zsoltárokat is, könyv nélkül és énekléssel kellett tudniuk a gyerekeknek (Kálnási 2019).

A konfirmáció (jelentése megerősítés) eredetileg a húsvéti ünnepkör helyi szokásainak fontos része volt. A konfirmáció a református, illetve a protestáns egyházak szertartása, amely során a fiatal (korábban 12, jelenleg 13-16 éves) fiúkat és lányokat a gyülekezet teljes jogú, felnőtt tagjává avatja – manapság felnőttek is konfirmálhatnak. A konfirmandusoknak egy előkészítő után ünnepélyes keretek között vizsgát kell tenniük a gyülekezet előtt a hittételek, imák, vallásos énekek elsajátításából, ezt követően áldásban részesülnek, és jogot nyernek az első úrvacsora vételére. A konfirmáció hagyományos napja a reformátusoknál az áldozócsütörtök mellett a nagypéntek volt, és pünkösdkor, illetve húsvétkor vettek először úrvacsorát. A civis közösségben ez egyébként abból a szempontból is szimbolikus volt, hogy a nagykorúsítást, a legény- és leánysorba lépést jelentette (Kálnási 2019).

A legáció (jelentése ünnepi követség) fogalma is erősen kötődik a húsvéhoz. A református (és unitárius) teológiai akadémiák és kollégiumaik diákjaikat küldik ki legátusként kisebb gyülekezetekbe a nagy egyházi ünnepeken (karácsony, húsvét, pünkösd). Ilyenkor a legátusok prédikálnak, segédkeznek a helyi lelkészeknek, adományokat gyűjtenek. Alapvetően a Debreceni Református Kollégium azokra a helyekre küldi ki a legációt, ahonnan a diákjait toborozza. A szokáshoz tartoznak az elekción (a legáció helyszínének kiválasztása a legátus számára) és a mendikáns (a kislegátus) kifejezések is. A régi időkben többnyire

gyalog és kocsiszekéren jártak a legátusok, ez is ihlette a nép nyelvén élő, vándorló diákokról szóló történetek, anekdoták kialakulását (Kálnási 2019).

Az egész ország területén gyakorolt, eredetileg termékenységvarázsló népszokást, a húsvéti locsolkodást Debrecenben és a körülötte elhelyezkedő tanyavilágban is tartották, bár vidékünkön halványabban élt ez a szokás (Kálnási 2019; Füzes és mtsai 1989). Debrecenben két fő változata volt a locsolásnak: a vödörrel való öntözés és a szagos vízzel, rózsavízzel, később kölnivel való locsolás (más néven locsolózás). Az előbbi szokás a legényekhez, az utóbbi a fiúgyermekhez kötődik. A meglocsolt lányok húsvéti tojást, hímeszt adtak a legényeknek, de a 20. század elején még nem volt divatban a festett tojás⁶ (Kálnási 2019). Egykor Debrecenben a húsvét másodnapján locsolkodó legények virágot kaptak a lányoktól, amelyet azután a gomblyukba tűztek. A századfordulón mindenhol jártak locsolkodni, gyerekek, fiatalok csapatban, idősebbek egyedül is. A felnőttek, férfiak már csak ettek-ittak, tojást nem, esetleg virágot kaptak. A fiatalok délig járhattak, az idősebbek délután is. Debrecenben összességében a húsvét a barátok és a rokonlátogatások ideje is volt (Barna 1979). A Hajdúságban, Szabolcsban és Szatmárban legfőképpen a keresztszülők a keresztyermeküket ajándékozták meg hímes tojással. Egyébként is a keresztyának az elsők között járt a locsolás és a keresztyermek mindig több tojást kapott, mint más locsoló (Molnár 1985). Ugyanakkor a város legszegényebb társadalmi rétegeiben húsvét másodnapján kéregetni mentek a kisfiúk, és annak is örültek, ha kaptak egy darab kenyeret, kalácsot vagy bármi mást. A nagyobb fiúk, legények a lányokat csak vízzel locsolták: kivitték őket a kúthoz, megpancsolták őket, vagy egy vödör vizet vágtak a nyakuk közé és ezzel kész voltak. Abban az időben így locsolkodtak, nem kölnivízzel. Erről Lajos Gézáné Szabó Margit, református vallású, egykori cseléd-segédmunkás beszélt egy interjú során (Kálnási 1999). Szokásban volt az is, hogy a lányok és az asszonyok húsvét harmadnapján locsolkodtak, ekkor volt erre lehetőségük (Kálnási 2005).

Az országosan elterjedt köszöntő locsolóversek szokása itt sem népi eredetű. A gyűjtések alapján, Debrecenben és környékén ismert néhány vers: 1. Zöld erdőben jártam, kék ibolyát láttam. El akar hervadni, szabad meglocsolni? 2. Zöld erdőben jártam, piros tojást láttam. Bárányhúzza csengős kocsin mindjárt odaszálltam. Nesze hát, rózsavíz, gyöngyöm, gyöngyvirágom! Hol a tojás, piros tojás? Tarisznyámba várom. 3. Kerek erdőn jártam, kék ibolyát láttam. Itt is van egy ibolyaszál, el akar hervadni. Szabad-e locsolni? 4. Én kis kertész legény vagyok, rózsafákat locsolgatok. Itt is van egy rózsafa, el akar hervadni, szabad-e locsolni? 5. Én kis görög hömbörödök. Ha betérek, tojást kérek. Ha nem adtok tojást, lefosom a padlást. Ez utóbbi verset általában huncut felnőttek tanították be a kisfiúknak (Kálnási 2019).

⁶ Az ünnepkörhöz kötődő ételekről, így a húsvéti tojásról még lentebb szólunk.

Balogh István leírása szerint az évnek csak három jeles napja volt a civisek körében: az újév, a pünkösöd és a húsvét (Balogh 1973), ugyanakkor ezt a sort kiegészíthetjük még a nemzeti ünnepek, családi alkalmak és gazdasági ünnepek megtartásával (Kálnási 2019). Húsvét másodnapján kora reggeltől a cigányok zeneszóval jártak köszönteni, pénz és húsvéti kalács volt a fizetségük. Érdekes ellentmondás található Balogh egyik megállapításában: szerinte pünkösöd másodnapján a gyermekek versmondással köszöntötték a rokonokat, a fiatalembereknek pedig az egyetlen alkalom volt hívás nélkül és ismeretlenül is lányos háznál látogatást tenni locsolás címen. A gyermekek néhány krajcárt kaptak, cukorra valót, a fiatalemberek egy-egy szál muskátlit a kabátjukra. A vendégeket pogácsával, borral kínálták, de csak három kínálást illet elfogadni (Balogh 1973). Valószínűleg Baloghnak a pünkösöd említésekor írt megállapításai húsvét másodnapjára vonatkoznak, mert hagyományosan pünkösöd másodnapján a város teljes lakossága a Nagyerdőre vonult népiünnepélyt tartani (Kálnási 2019). A többi megállapítása viszont már teljesen összhangban van más kutatók eredményeivel. Kálnási leírja például az egykori udvarlási szokásokról, hogy megszólták azt a legényt, aki gyakori vendégként sokáig időzött a lányos háznál („odakozmált” – mondták róla). Gyakorlatilag a párvalasztás előtti ismerkedésre a szegényebb rétegeknél csekély alkalom kínálkozott (karácsonyi kántálás, szánkózás, mezőgazdasági munkák, húsvéti locsolás stb.), így szinte átmenet nélkül kerültek a házasságba (Kálnási 2019). A Baloghnál említett húsvéti szokásokról Ecsedi (Ecsedi 1935) is ír. Korábban Debrecenben divat volt az ünnepi köszöntés. Példa az ekkor elhangzott jókívánságra: Boldog ünnepre virrasszon az Isten bennünket! (Kálnási 2019). Az ünnepek első napján templomba mentek az emberek, a szórakozás ideje az ünnep másodnapja volt. Karácsonykor betlehemesek jártak, újévkor kántálók, húsvét másodnapján locsoltak, pünkösöd másodnapján az egész város kirándult a Nagyerdőre. Sok járókelőnek kalács, bor, pálinka járt az ünnepen. Nagyobb gazdáknál megjelentek a házi cigányok – akik egyébként a gazda gyermekeinek fontos alkalmain (kézfogó, lakodalom) is muzsikáltak – és elhúzták az öreg gazda hallgató nótáit. Ingyen zenéltek, de jutalmuk terített asztal volt, rajta sült malac, jó bor (Ecsedi 1935).

A húsvéthoz kötődött még egy táncalkalom, a húsvéti bál is. A városban a 19. század elejéig egyébként a táncvigadalmakat tiltották a kollégiumi diákság és gyakran a polgárság részére. Egykor különböző típusú, időintervallumú bálokat szerveztek (Kálnási 2019).

Ennek az alponthoz a végén pedig említsünk meg két természeti katasztrófát, amelyek a környékünkhöz, illetve az elmúlt húsvétekhez kötődnek! Húsvét első napján, 1940. március 24-én hatalmas árvíz öntötte el Hajdúböszörmény tanyavilágát. Az arra haladó Újvárossy István kocsiját felborította a víz, a környékbeli lakók pedig futva menekítették életüket, jószágukat, élelmüket (Sőregi 1942). Debrecenben pedig az egyébként szelíd vízfolyás, a Tóció okozott nagy

károkat 1939 húsvétvasárnapján: magasra duzzadt, és az állandó vízszintjénél több mint 2,50 méterrel magasabban fekvő közúton átcsapott, majd kiöntött. Elöntötte a Téglavető (jelenleg Nagysándor-telep) keleti utcáit (Sápi 1968).⁷

3. A húsvéti ünnepkörhöz kötődő hagyományos ételek, étkezési szokások

Bár fentebb már szó esett néhány ételtípusról, következzen néhány további, a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó debreceni hagyományos étkezési szokás, étel, és a tojásfestés szokására is bővebben visszatérünk. Debrecenben az ünnep szerkesztés központi részét képezte az étkezés, amelynek kialakult rendje volt. Alapvetően az étkezés hagyományos rendje a civis paraszttársadalomban is a napi kétszeri étkezés volt, de napszámos és bentkosztos cseléd jelenléte esetén háromszor ettek. A dolgozók hétköznapi étrendje egyhangú volt, ezt nagyban oldották a vasárnapok, illetve az egyházi, a világi ünnepek, a családi közösségi alkalmak étkezési szokásai, kiadós és változatos ételei (Kálnási 2019).

Általában a katolikusokhoz hasonlóan nagypénteken a reformátusok sem ettek húst (korábban más pénteki napokon is böjtöltek), ekkor böjtös napot tartottak. Ciberelevest, mákos laskát fogyasztottak, utóbbi neve ilyenkor szabógallér (Kálnási 2019). Más adatok szerint Debrecenben nagypénteken a böjtös étel köménymagos leves és szabógallér (főtt tészta cukorral), korábban pedig susinka (aszalt alma, körte főzve) és hideg lenmagolajos laska volt (Barna 1979).

A húsvéti kalácsot (gyermeknyelven kácsi) gyakran sütötték az Alföldön, így Debrecenben is. A régi civis konyha egyik legrangosabb ünnepi tésztaétele, egészen a múlt század elejéig csak a legnagyobb ünnepeken (karácsony, húsvét és a lakodalom) készítették (Kálnási 2019). A húsvéti kalács másik neve a pászka volt (Kálnási 2005), egyébként a hagyományos zsidó húsvéti kenyér neve is egyben (Kálnási 2019).

Mint korábban is írtuk, eredetileg a civis társadalomban nem volt nagy hagyománya a húsvéti tojásoknak, de később megjelentek az ünnepkörhöz kapcsolódva, az országos tendenciához hasonló festett, hímes, húsvéti tojás néven. A debreceni tanyavilágban maradt fent legtovább a népszokás. Tojásfestésre – különösen a szegényebb rétegek – növényi festékeket használtak (vöröshagyma héját, csalánlevelet); alapvetően csak egyszínű tojásokat készítettek, különösebb minta nélkül (Kálnási 2019), bár Hajdú-Bihar megyében is ismert volt a viaszíró (batik) és a karcolásos technika, a zöld levél rákötése, de sokan tollal és ecsettel festették meg a tojásokat (Füzes és mtsai 1989). A tehetősebbek a boltban vásárolhattak tojásfestéket, majd a városi házaknál áttértek a csokoládétojás ajándékozására. Ahogy a tanulmány első részében említettük, a húsvéti tojás egykor feudális szolgáltatás is volt, ebből eredhet a civisek körében is használt

⁷ A Nagysándor-telep rövid történetét megírtuk egy korábbi tanulmányunkban, amelyben megemlíjtük ezt a természeti katasztrófát is (Horog 2022).

szólás: „Úgy kell vele bánni, mint a hímes tojással” (Kálnási 2019). Itt említjük meg a kukó kifejezést. Korábbi saját gyűjtés⁸ idején azt tapasztaltuk, hogy a szófordulatot leginkább Debrecenben és környékén használják a kifújt tojás héjára, amit húsvétra kézzel megfestenek.

A legfontosabb egyházi ünnepek (karácsony, húsvét, pünkösd) és fontos családi események étvendjében a leves kiemelkedő helyet foglalt el. A 19. század végéig a legkedveltebb levesek az úgynevezett savanyú levesek voltak. A parasztság tiszta húslevest evett a legnagyobb ünnepeken, illetve a cívisek kappanlevest (herélt kakasból főzött) ettek a húsvéti ebédkor. A leves fontosságát jól példázza a régi cívis mondás: „Nem is ebéd, ha leves nincs” (Kálnási 2019). A fentebb említett kukó megjelenik a kukóleves elkészítésében, de arra vonatkozó információt eddig nem találtunk, hogy hagyományos húsvéti leves lenne-e ez az ételfajta Debrecenben.

Napjaink kedvelt húsvéti állata a bárány és a nyúl. A báránynak fontos szerepe van a húsvéti szimbolikában: Krisztust a Biblia Isten bárányának nevezi. A bárány egyébként feltűnik a debreceni, de a szegedi pecséteken is, ami utal az egykori hatalmas jószágtartásra (Bálint 1973 idézi Barna 1979). A bárány fogyasztása húsvétkor összességében újabb keletű szokás (Balassa – Ortutay 1979), bár egyes területeken az egyházi hatás és a bibliai eredet miatt hagyományos húsvéti étel volt (Barna 1979). A nyúl alapvetően nem húsvéti állatként töltött be fontos szerepet az egykori cívisek életében. A debreceniek többek között ismerték a mezei és az üregi nyulat, de a debreceni fehér nyúl régen egy kedvelt és tenyésztett házinyúl fajta volt, amelynek helye a nyulas volt. Ma a Nyulas városrész emlékeztet erre a helytörténeti érdekességre. A nyúlhoz népi hiedelem is kötődik: ha nyúl fut elöttünk keresztül az úton, nem lesz szerencsénk. A nyúlra napjainkban becézésként használt nyuszi kifejezés korábban is ismert volt: egy barnatésztából készített mézeskalácsos terméket jelölt. A húsvéti tojás szinonimájaként környékünkön is ismert a nyuszitojás kifejezés (Kálnási 2019).

Végezetül még egy, időbelisége miatt a húsvéthoz kötődő gyümölcsfajtról írunk. A jászvadóka egy apró, zöldes színű, húsvét idejére beérő téli almatípus (Kálnási 2005). Gyakran a dülőút mellé ültették árnyékot adó fája miatt, a kutatások alapján a Wolf-telep tulajdonosa is azért telepített ilyen fákat, mert kedveskedni akart a munkásainak (Kálnási 2019).

Bár ünnepnapokon a jószívű cívis gazdasszonyoktól, gazdáktól a szegényebb járókelőknek kalács, bor, pálinka járt (Kálnási 2019), az adatok alapján sajnos nem minden háztartásban volt hatalmas választéka és bősége az ételek-

⁸ A Debreceni Diák dalos- és anekdotakönyvben található Nagy Debrecen-szótárban említjük meg a kukó kifejezést, mint a városhoz köthető szófordulatot (Horog 2023), ugyanakkor további kutatásra is érdemes a szó eredete és használatának térbeli elterjedése.

nek. Fentebb már szó esett Lajos Gézáné visszaemlékezéséről. A nehéz életű asszony emlékei szerint nem volt gyerekkorában nyuszi, illetve húsvéti tojás, örültek, hogyha egy karéj kenyeret ehettek. Azt vízbe mártotta az édesanyja, és egy kis cukrot szórt rá. Olyan „csoró” szegények voltak, hogy sem olajuk, sem zsírjuk nem volt (Kálnási 1999).

4. A ruházkodás és a tárgyi emlékek nyomában

Utolsó alpontunkban áttekintjük a régi debreceni húsvétokhoz kötődő ruházkodási szokásokat, egyéb tárgyi emlékeket, kellékeket.

Zsinóros ruhát viseltek a tanyasi lányok a bálokon, azonban erre csak nagy ritkán nyílt alkalom, általában kétszer egy évben, karácsonykor és húsvétkor. A zsinóros ruha úgy készült, hogy a karton vagy a luszter ruhának az aljára zsinórt varrtak, a port tánc közben verték a hosszú szoknya zsinóros végével (Kálnási 2005). Egy visszaemlékezés szerint ugyanakkor a szegényebb réteg ünnepnapokon is a hétköznapi ruháját vette fel, mert nem volt más öltözete. Arra is volt példa, hogy még rendes zárt cipőre sem volt pénz, csak egyszerű saruban jártak (Kálnási 1999).

Írtunk már a húsvéthoz köthető általános ajándékozási szokásokról. A cívisek körében szintén megjelent az ajándék adásának szokása valamilyen ünnepi eseményhez köthetően, így húsvétkor is. Általában a hasznosság elvét nézték (használati tárgy, ruhanemű, játék stb.), nagyobb értékben csak karácsonykor adtak ajándékot. Viszonossági rendszer uralkodott az úgynevezett szerelmi ajándékok váltásánál, a lányok leggyakrabban zsebkendőt, dohányzacskót, húsvéti tojást, kalap mellé való bokrétát adtak. Dohányt, italt nem volt szokás ajándékozni (Kálnási 2019).

Otkolon volt a neve az olcsó locsolóvíznek, vízzel hígított kölnifélének (a valódi kölni elterjedése előtt). A rózsavíz a szegényebb családok házilag készítették, vízből és rózsaszirmokból, egyszerű lepárlással. Egykor minden locsolóvizet rózsavíznek neveztek, a szagos szappanból készültet is. A gyenge minőségű, hígított kölnivíz, a rózsavíz és az illatos szappanból készített oldat gyűjtőneve a szagos víz. A kisfiúk és a szegényebb sorú legények használták: szagos vízzel mentek locsolkodni, és általában maguk is készítették. Miután a szagos vizet kis orvosságos üvegbe töltötték, lekötötték vászondarabbal és azon keresztül locsoltak. A locsolókodók meglátogatták a lányos házat, sietve elmondták a húsvéti verset. A locsolásért és a versért fejenként egy tojást kaptak, de a pénz fontosabb volt számukra, ezt kis vászonzacskóba gyűjtötték (Kálnási 2019; Füzes és mtsai 1989).

Az akkori debreceni társadalomra egyébként jellemző volt az elkülönülés: a debreceni gazdák és kézművesek viszonylagos független életmódja az úri kö-

zéposztály, értelmiségiek, tehetősek világától⁹. Ez megjelent a beszéd szintjén (irigység, de gúnyolták az úrias beszédű parasztot is) és természetesen a vásárlási szokásokban is (a tehetősebbek például „valódi” húsvéti locsolókölnit vásároltak) (Kálnási 2019). A szegényebb rétegek egyes tagjai kis kenyérkosarakat kötöttek, a gyerekek ezt árulták, ezzel növelve a családi kassza bevételét (Kálnási 1999).

Érdekességként megemlíjtük, hogy a Debreceni Múzeumbarátok Köre egyik gyűlésén, 1941-ben Nagy József előadást tartott körülbelül 600 darabból álló hímestojás- gyűjteményéről. Az előadáson a műgyűjtő bemutatta legszebb gyűjtött darabjait, és beszélt a tojások történelmi háttéréről (a pogány ősmondáktól a keresztyénségen át a népi és úri szokásokig, érintve azt is, hogy a tojásokkal megváltották és jutalmazták a húsvéti locsolást), valamint a tojások szimbolikájáról (a feltámadás, a tavasz, a természet újra ébredése) (Sőregi 1942).

Végül pedig a Debrecenhez szorosan kötődő Tóth Árpád által írt húsvéti cikkéről és verseiről emlékezünk meg, többek között felvillantva, hogy a húsvéti népi hagyományok milyen módon váltak az újságírás, illetve a szépirodalom részeivé. Tóth Árpádnak tudunk egy *Én és ő a húsvéti locsolásról* című írásáról, amely a debreceni Dongóban jelent meg 1910-ben. A rövid bejegyzés megemlékezik arról a tragédiáról¹⁰, amely során egy Szatmár vármegyei kis településen, a húsvéti bálon kitört tűz miatt elhunyt több száz ember (Gellérné 2015). A Húsvéti apoteózis című verse 1913-as keltezésű, amelynek külön érdekessége, hogy helyszíne az akkoriban megépült Nagyerdei Víztorony. Harmadik húsvéti témájú alkotása a Húsvéti versike 1912-ből pedig többek között azt szemlélteti, hogy a napjainkban a húsvéti ünnepkörhöz kötődő tárgyak, szokások (kölni, versmondás, locsolkodás) már ismertek és gyakorlottak voltak a debreceni emberek körében a századforduló idején is. Megmosolyogtató és egyben elgondolkodtató párhuzamra adhat okot napjaink szélsőséges időjárás-változásaival¹¹ kapcsolatosan a költő azon panasza, miszerint a hideg miatt legfeljebb korcsolyával tudnak kimenni a Nagyerdőre, és ebben az időben se locsolkodni, se randevúzni nincs kedve az embernek.

⁹ Az egykori debreceni társadalmi rétegződésről számos tanulmányban esik szó, most ezzel mélyebben nem foglalkozunk. Egyedül a húsvéti szokások kapcsán megjelent eltéréseket „villantjuk fel”.

¹⁰ Például ebben a cikkben írnak a tragédiáról: Egész családok égtek halálra – 111 éve történt az elfeledett magyar tragédia <https://24.hu/elet-stilus/2021/03/27/okorito-fulpos-tuz-pajta-husvet-evfordulo-szatmarokorito-fulpos-macsa/>

¹¹ Gondoljunk csak a 2023-as országos nagypénteki havazásra (Húsvét van, elő a szánkókkal, mert havazik! https://nepszava.hu/3190398_idojaras-2023-husvet)

Záró gondolatok

A hiánypótló tanulmánynak szánt dolgozatunk végén szeretnénk megköszönni a segítségét több, várostörténettel is foglalkozó múzeumi szakembernek, néprajzkutatónak, valamint annak az újságírónak, aki azzal, hogy interjút készített a témában, hozzájárult ahhoz, hogy ez az írás megszülethessen. Ugyanakkor fontos azt is megjegyeznünk, hogy további kutatásokat is érdemes a témában végezni. Egy lépést máris tettünk ebbe az irányba: egy régi cívis család leszármazottjával strukturálatlan interjú során beszéltünk a családjuk egykori ünnepi szokásairól. Érdekes eredmény, hogy a család egyik, dunántúli ága számára inkább a különböző étkezési szokások jelentették a húsvét jelentőségét, a „tipikus” debreceni ág viszont a locsolkodás hagyományában „jeleskedett”. Megjegyezzük továbbá, hogy hasznos lenne egy-egy kutatást, összegző írást készíteni akár a többi, nagyobb ünnephez kötődő (karácsony, pünkösd, újév) szokásról is, amelyeket egykor a cívisek tartottak.

Végezetül egy személyes gondolatot szeretnénk megosztani. Dolgozatunkban többnyire múlt időt használtunk a hagyományok leírásakor, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy nyomokban ne lenne fellelhető egy-egy eleme ezeknek a hagyományos ünnepi formáknak napjainkban is, mint ahogy írták néhány évtizede: a locsolás szokása napjainkban is virágzik (Balassa – Ortutay 1979). Azonban világunkban, az individualizáció korában azt tapasztaljuk, hogy a korábbi, (kis)közösségi szinten megélt ünnepi és egyéb szokások rendje jelentősen felborult, illetve eltűnik. Csak egy saját tapasztalatból megélt, „friss” példa a húsvéti locsolás szokására az, hogy a COVID-19 járvány előtt, még 2019-ben is gyakran lehetett locsolókkal találkozni Debrecen utcáin. Amikor ezt a tanulmányt lezárjuk, 2024-ben, a húsvéti ünnepkör végén, gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy alig-alig lehetett locsolókat látni (az előbb említett további kutatásokat esetleg a napjainkban élő locsoló és egyéb szokásokról is lehetne folytatni, térbeli elhelyezkedéssel együtt vizsgálva). Természetesen az, hogy ki, milyen módon viszonyul a népszokásokhoz, különös tekintettel a húsvéhoz és a locsolodáshoz, az mindenkinek egyéni joga és döntése, de részünkről elmondhatjuk, sajnálatos lenne azt tapasztalni, hogy ha teljes mértékig eltűnne ez az ősi szimbolikán alapuló, régi hagyomány – a társaival együtt. Bízunk abban, hogy a húsvéti ünnepkör sajátos hagyományaira is igaz lehet az újjáéledés, elvégre magának az ünnepnek is ez az egyik legfontosabb üzenete.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- A néprajzos szerint a kölni Hajdú-Biharban is kivégezte a húsvéti népszokást, <https://www.dehir.hu/bulvar/a-neprajzos-szerint-a-kolni-hajdu-biharban-is-kivegezte-a-husveti-nepszokast/2015/04/04/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Balassa Iván – Ortutay Gyula (1979): Magyar néprajz, Budapest, Corvina Könyvkiadó, <https://mek.oszk.hu/02700/02789/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.

- Balogh István (1973): Cívisek világa, Budapest, Gondolat Kiadó
- Barna Gábor (1979): Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén, Budapest, Akadémiai Kiadó
- Böjt, nagyszombat és feltámadás: húsvéti hagyományok nyomában, <https://www.dehir.hu/eletmod/bojt-nagyszombat-es-feltamadas-husveti-hagyomanyok-nyomaban/2017/04/10/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- City-Legends.Com, <https://www.city-legends.com/index.php/hu/2014-04-25-16-06-09>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Ecsedi István (1935): A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása In: Ecsedi István – Sőregi János: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1934
- Egész családok égtek halálra – 111 éve történt az elfeledett magyar tragédia <https://24.hu/elet-stilus/2021/03/27/okoritofulpos-tuz-pajta-husvet-evfordulo-szatmar-okorito-fulpos-macsa/>, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Egyre kevesebben locsolkodnak húsvétkor, <https://www.haon.hu/helyi-kozelet/2024/03/husvet-szokas-hagyomany-locsolkodas-horog-mate-podcast>, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Füzes Endre és mtsai. (1989): Népművészeti örökségünk, Hajdú-Bihar Megye Népművészete, Budapest, Európa Könyvkiadó
- Gellér Ferencné Keonch Hajnalka: Az ismeretlen Tóth Árpád. A vidéki hírlapíró In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2015, Debrecen, 137- 153. oldal
- Györffy István (1983): Alföldi népelet, Budapest, Gondolat Kiadó
- Győri L. János (2020): Kálnási Árpád: A debreceni cívisek élet lexikona 1–4., recenzió, Debreceni Szemle, 2. szám., https://www.epa.hu/04600/04620/00050/pdf/EPA04620_debreceni_szemle_2020_02_250-253.pdf, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Horog Máté (2022): „A citromszigettől” a „magyar szilikon-völgvig”: dzsentrifikáció és természetes támogatórendszerek a Nagysándor-telepen, https://civisporta.hu/CP/civis-sporta_2022_1.pdf?fbclid=IwAR1Wx4cQQDcB8NJwFXTN4NMRcW6E_jTbxVfGAMQdy1phSykw1mOqj0hpe7M, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Horog Máté (2023): Debreceni Diák dalos és anekdotakönyv, Debrecen
- Húsvét van, elő a szánkókkal, mert havazik! https://nepszava.hu/3190398_idojaras-2023-husvet, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Ibolyás víz és tojásfestés hagymahéjjal – amikor még versenyre ment, kinél járt több locsoló, <https://www.haon.hu/helyi-kultura/2024/03/debrecen-jozsa-husvet-hagyomany-podcast>, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Kálnási Árpád (2019): A debreceni cívisek élet lexikona, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=11>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Kálnási Árpád (2005): Debreceni cívisek szótár, Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete, <https://mek.oszk.hu/03200/03209/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Kálnási Árpád (1999): Cívisek beszélgetések Debrecenből, Debrecen, KLTE, <https://mek.oszk.hu/01600/01691/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.

- Magyar Néprajz (é. n.), <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/> , Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Magyar Néprajzi Lexikon (é. n.), <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/> , Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Miért a nyuszi hozza a tojásokat húsvétkor?, <https://www.haon.hu/helyi-kultura/2024/03/husvet-nyul-nyuszi-tojas-podcast-szokas-demki>, Utolsó megtekintés: 2024. 04. 02.
- Miért civis a civisváros? <https://kultura.hu/miert-civis-a-civisvaros-debrecen-es-nagyvaink/> , Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Molnár Ambrus (1985): A húsvéti ünnepkör református népszokásai a Tiszántúlon In: Dankó Imre – Küllős Imola: Vallási Néprajz 1., Budapest, 297-329. oldal
- Molnár V. József (2022): Kerek Istenfája – Az esztendő körének szokásrendszere, Budapest, Ós-Kép
- Sági Lajos (1968): Debrecen első csatornázása, In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1966-1967, Debrecen, 269-303. oldal
- Sőregi János (1942): A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1941
- Tóth Árpád: Húsvéti versike, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/toth-arpad-1CABE/trefas-hirlapi-versek-rogtonzesek-1D362/husveti-versike-1D488/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.
- Tóth Árpád: Húsvéti apoteózis, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/toth-arpad-1CABE/trefas-hirlapi-versek-rogtonzesek-1D362/husveti-apoteozis-1D5AA/>, Utolsó megtekintés: 2024. 03. 28.